

TERITORIJA KAO KONSTITUTIVNI ELEMENT DRŽAVE
TERRITORY AS A CONSTITUTIONAL ELEMENT OF THE STATE

Stručni članak

Doc. dr. Željko Petrović*

Sažetak

Elementi države međusobno su povezani i uslovljeni i ukoliko nedostaje jedan od elemenata država ne može postojati. Država da bi nastala i postojala neophodno je na posjeduje određenu teritoriju, na kojoj je nastanjeno određeno stanovništvo podvrgnuto državnoj vlasti.. Postavlja se pitanje značaja teritorije u vremenu kada su države međusobno povezane i kada državne granice nemaju karakter kao nekad. Danas takođe govorimo o teritorijama više država, blokova država odnosno određenih integracija država. U radu se analizira teritorija kao neohodan element za nastanak države i njen značaj u savremenoj međunarodnoj zajednici.

Ključne riječi: Teritorija, država, državne granice, sticanje teritorije

Abstract

Elements of the state are interconnected and conditioned, and if one of the elements of the state is missing, it cannot exist. In order for a state to emerge and exist, it is necessary to have a certain territory, in which a certain population is not inhabited and subject to state power. Today, we are also talking about the territories of several states, blocs of states, or certain integrations of states. The paper analyzes the territory, a necessary element for the emergence of the state and its importance in the modern international community.

Keywords: Territory, state, state borders, acquisition of territory.

---

* Visokoškolska ustanova „Banja Luka College“, Banja Luka, e-mail:petrovicz@yahoo.com.

1. UVOD

Da bi država nastala neophodno je da postoji jedinstvo sva tri elementa, teritorije, stanovništva i državne vlasti. Postoji mogućnost da postoji jedno homogeno stanovništvo, odnosno narod, ali da ono nema svoje teritorije odnosno vlasti na određenoj teritoriji, te samim tim nema ni države. Jevreji su vijekovima bili rasprostranjeni po cijelom svijetu i opstali su kao narod, ali da nisu imali svoje države, već su bili dio stanovništva drugih država.

Država da bi postojala neophodno je da određeno stanovništvo stalno naseljava određenu teritoriju na kojoj ima uspostavljenu vlast. Dešavalo se kod nomadskih naroda da imaju organizovanu vlast, ali da se stalno kreću i nastanjuju različite teritorije, te nisu imali svoje države. Država nije samo teritorija bez stanovnika i vlasti. Takođe država nije ni vlast bez prostora i stanovnika. Država zato predstavlja jedinstvo tri elementa koji su uslov njenog postojanja i opstanka (Selimić, 2014). Narušavanjem nekog od njih narušen je vitalni element države, odnosno sama država.

Načelo da može da na jednoj teritoriji u jednom vremenu da važi samo jedna državna vlast naziva se načelom neprobojnosti. Znači da u jednom vremenu na jednoj teritoriji može postojati samo jedna država. Jedan od izuzetaka je kada međunarodnim ugovorom jedna država se ovlasti da na teritoriji druge države preduzima akte koji su u skladu sa međunarodnim pravom.

U savremenim državama daje se prednost prostornom (teritorijalnom) načelu u odnosu na personalni, što znači da teritorijalne zajednice imaju prednost u odnosu na personalne, što kroz istoriju nije bio slučaj. U antičkom svijetu pravo je više bilo personalno nego teritorijalno, tako su Egipćani upravljali domaćim egipatskim pravom, Grci helenističkim opštim pravom, Rimljani rimskim pravom, Jevreji svojim personalnim pravom. U antičkim državama smatrao se najvažnijim elementom narod, odnosno stanovništvo. Tako da je država bila tamo gdje je i narod, a ne i teritorija. U kasnom srednjem vijeku uspostavlja se centralizovana država koja daje prednost teritorijalnom načelu u odnosu na personalno. Od tada stranci podpadaju pod vlast one države na čijoj teritoriji se nalaze, ali su dužni da se pokoravaju i vlasti svoje države ukoliko im strana država to dozvoljava. Državljanstvo je nekad bilo lična veza dok je danas teritorijalna veza pojedinca i države. U

srednjem vijeku teritorija postaje važnija od stanovništva, te se državna vlast ne shvata kao rimski *imperium*, tj. pravo zapovjedanja građanima i provincijama, nego kao *dominium*, tj. imovinsko pritežavanje. Državni poslovi su vršeni na osnovu prava nad zemljom i preko zemlje. U savremenoj epohi državna vlast postaje najvažniji element države koja je sebi potčinila i stanovništvo i teritoriju. Zato dobro uređena vlast prvo čuva svoje stanovnike, a čuvajući njih čuva i svoju teritoriju, a na kraju čuvajući njih čuva i samu sebe.

Stanovništvo, kao i teritorija i državna vlast mogu samo da budu jedni u državi. Država ima samo jedno stanovništvo na jednoj teritiji sa jednom jedinstvenom vlašću. Ukoliko dođe do promjene veličine teritorije, odnosno ukoliko se promjene državne granice, mijenja se i broj stanovnika, koji uvećanjem teritorije postaje veći, a smanjenjem teritorije manji.

Kvalitet teritorije se određuje prema veličini i prema njenim ekonomskim vrijednostima. Geografski položaj teritorije zavisi od susjeda koje okružuju državu i karaktera granica sa njima. Od ovog položaja zavisi učešće u međunarodnoj trgovini, izloženost migracijama, oružanim i drugim napadima, stranim uticajima itd. Veza između stanovništva i teritorije sastoji se u tome što je stanovništvu potrebna teritorija za život i što ta teritorija ima značajan uticaj na ključne karakteristike stanovništva i njihovu brojnost. Od tog odnosa zavisi i sama državna vlast, jer ekonomska snaga države kao njena osnova nastaje kao rezultat rada i stvaranja stanovnika koji koriste državnu teritoriju koja im je neophodna u tom kontekstu. Stanovništvo utiče na karakter državne vlasti, tako što učestvuju u donošenju i sprovođenju odluka u okviru političkog sistema djelujući u okviru unutrašnjih i međunarodnih političkih odnosa. Takvo djelovanje je vezano za jednu teritoriju, ali često ima i međunarodne posljedice.

2. TERITORIJA

Naziv teritorija potiče od latinske riječi *territorium* koja označava određeno područje ili prostor. I engleska riječ *land*, *terra* za državu, zemlju označava je kao teritorijalnu zajednicu. Države su oduvijek imale određenu teritoriju međutim tek sa nastankom savremene države, države imaju precizno definisanu teritoriju sa utvrđenim granicama koje država kontroliše kao organizovana društvena zajednica.

Država je teritorijalna organizacija za koju je od ključne važnosti postojanje teritorije, za razliku od ličnih organizacija za koje nije važna teritorija (npr. vjerska organizacija). Lične zajednice obuhvataju ljude odedenih karakteristika koji se mogu nalaziti na različitim teritorijama. Država je određena teritorijom i predstavlja teritorijalnu jedinicu koja vrši vlast nad stanovnicima svoje teritorije. Prema teritoriji države određuje se njeno stanovništvo i prostor na kome može da sprovodi državnu vlast. Utvrđivanjem teritorije države utvrđuje se njen položaj u odnosu na druge države i granica prema drugim državama, te se jasno razdvajaju do koje granice vrši vlast jedna država, a odakle druga država.

Teritorija je dio zemljine površine koji se po svojim političkim, pravnim i biološkim svojstvima razlikuje od drugih teritorija. Državna teritorija može se odrediti kao dio planete koji je podvrgnut suverenitetu jedne države. To je trodimenzionalni prostor nepravilnog oblika, koji obuhvata površinu zemlje, pripadajući dio podzemlja i vazdušni prostor. Ona obuhvata i vodene površine kao što su rijeke, jezera, sa njihovim podzemljem, dnom i vazdušnim prostorom iznad. Kod država koje izlaze na more državnu teritoriju čini određeni pojas mora, morskog dna i njegovog podzemlja. Ona obuhvata zemljišnu površinu, zemljišnu unutrašnjost koja ide do središta zemlje i prostor iznad zemljišne površine koji po pravilu ide do visine na kojoj lete klasične letjelice. Državna teritorija se može razlikovati, tako postoje suvozemne, vodene i vazdušne površine. Vazdušni i vodeni dio teritorije slijedi pravnu sudbinu suvozemnog dijela teritorije. Državna teritorija se određuje povlačenjem zamišljenih linija iz središta zemlje, koje prolaze kroz svaku tačku kopnene ili vodene granice i sve do vazdušnog prostora. Vazdušna teritorija predstavlja više prostor nego pravu teritoriju, a slično je i sa vodenom teritorijom, gdje se prije svega misli na morsku teritoriju. Morski i vazdušni prostor su akcesori kopna, te ne mogu biti predmet sticanja i otuđenja ako se ne stekne i otuđi odgovarajući dio suvozemne teritorije.

Postoje shvatanja da se pod državnom teritorijom podrazumijevaju ambasade, konzulati, diplomatska vozila, civilni i ratni brodovi i vazduhoplovi države itd. Takvo shvatanje nije ispravno jer važi pravilo eksteritorijalnosti, prema kojem teritorija na kojoj se nalazi ambasada, konzulat i sl. pripada državi na kojoj se i nalazi, dok u samoj ambasadi, konzulatu i sl. važi pravni poredak države kojoj pripadaju. Jedina država za

koju ne važi pravilo eksteritorijalnosti jeste Italija u pogledu svoje ambasade u Vatikanu, jer se nalazi kao i većina ambasada pri Vatikanu, na teritoriji Italije u Rimu (Mitrović, 2008: 15-16).

Ujedinjene nacije su 1957. godine usvojile Ugovor o Antartiku koji zajednički pripada svim državama, te nijedna država dio njegove teritorije ne može proglasi kao svoju teritoriju. Teritorija Antartika može se koristiti isključivo u miroljubljive svrhe i zabranjena je svaka njegova upotreba za potrebe vojske neke od država. Na njegovoj teritoriji nijedan akt ne može biti osnov za sticanje suvereniteta, te svaka ugovorna strana može da preduzme mjere inspekcije uz obavještenje svih članica. Iako je Ugovor o Antartiku otvorenog tipa, te mu može pristupiti svaka država članica Ujedinjenih nacija, činjenica je da samo manji broj država ima stalne ekspedicije na Antartiku i da iskorištava njegova prirodna bogatstva.

Ujedinjene nacije donijele su Ugovor o svemiru 1967. godine prema kojem se i ostala nebeska tijela ne mogu biti teritorija nijedne države i zajednički pripadaju svim državama. Svemir ne može biti dio državne teritorije niti bilo koja država može polagati pravo svojine ni na jedan njegov dio. On služi za potrebe cjelokupnog čovječanstva i ne smije da se koristiti u vojne svrhe. Sa jedne strane ova zabrana je ispoštovana te lansiranje ljudskih posada na Mjesec, kao i slanje bespilotnih svemirskih letjelica na Mars i druge planete nije dovelo do njihovog pripajanja teritorijama neke od država koje su uputile letjelice. Ovdje nije došlo do primjene klasičnog međunarodnog prava da se teritorija može sticati mirnom okupacijom. Međutim njegova zabrana upotrebe u vojne svrhe se nedovoljno poštuje na šta ukazuje upotreba vještačkih satelita za potrebe vojske kao i kod lansiranja interkontinentalnih balističkih raketa. Takođe multinacionale kompanije koje su u vlasništvu najmoćnijih država svijeta su započele iskorištavanje resursa u svemiru, te se dovodi u pitanje pravilo da on pripada svim državam svijeta.

Državna teritorija obično se sastoji od jedne cjeline te se jasno razdvaja od drugih država. Smatara se da država ima jedinstvenu teritoriju i kada se prostire dio teritorije na ostrvima i arhipelazima. Pravilo je da teritorija države sastoji se iz jedne cjeline koja je omeđena državnim granicama. Za razliku od država koje imaju jedinstvene integralne teritorije postoje slučajevi kada je teritorija jedne države razdvojena teritorijom druge države ili se nalazi na različitim kontinentima, te se u tom slučaju radi o prekinutoj

državi. Kod prekinute države razlikuje se glavni dio na kome se nalazi glavni grad države i drugi prekinuti dio koji je odvojen od glavnog dijela. Sa stanovišta međunarodnog prava prekinuti dio države dijeli pravnu sudbinu glavnog dijela države, kao da se radi o državi iz jednog dijela. Država posjeduje samo jednu teritoriju bez obzira da li je njena teritorija iz jednog dijela ili rasparsčana. Jedinstvo državne teritorije postoji i kada država geografski nije jedinstvena. Hrvatska je prekinuta dijelom teritorije Bosne i Hercegovine, odnosno gradom Neumom. Time se omogućio Bosni i Hercegovini izlazak na Jadransko more. Ovaj prekid teritorije postoji od raspada SFRJ 1992. godine, a korijeni joj potiču iz 1699. godine. Dubrovačka republika kupila je Neum od bosanske vlastele 1399. godine i upravljalo je njime 300 godina. Dubrovačka republika je 1699. godine prepustila kontrolu regiona Klek-Neum Osmanskom carstvu prema odredbama Karlovačkog mira nakon Velikog bečkog rata. Ovaj pojas je dao turskoj vojsci pristup moru, ali još bitnije Dubrovniku je pružio zaštitu od Mletačke republike. Neum je bio pod turskom vlašću 179 godina sve do 1878. godine kada je Bosna i Hercegovina došla pod vlast Austro-Ugarske monarhije. Prilikom utvrđivanja administrativnih granica između republika u bivšoj SFRJ, Neum je ušao u sastav Bosne i Hercegovine na osnovu istorijske povezanosti. Aljaska kao dio teritorije SAD odvojena je teritorijom Kanade od SAD. Time se omogućio izlazak SAD na Beringov prolaz. Ova ispresjecanost potiče iz 1867. godine kada su SAD međunarodnim ugovorom kupile od Rusije Aljasku. Francuska je država koja ima teritoriju na dva kontinenta. Glavni dio koji se nalazi u Evropi i Francusku Gvajanu koja se nalazi u Južnoj Americi. Kalinjgradska oblast je odvojena od Rusije prostorom tri države, Latvije, Litve i Bjelorusije. Sve do 1971. godine kad je Bangladeš proglasio nezavisnot, istočni Pakistan je bio odvojen od zapadnog Pakistana prostorom Indijske unije. Države u ovim slučajevima međusobno uređuju pitanja prolaska kao i druga pitanja koja su od značaja za susjedne države.

Teritorije država veoma se razlikuju po površini, tako da međunarodno pravo ne postavlja pravila o minimalnoj površini države. Postoje minijaturne države kao što su San Marino, Monako, Andora, Vatikan koje su punopravni subjekti međunarodnog prava.

Državna teritorija je nepovrediva i zaštićena je međunarodnim pravom. Državna teritorija ima i psihološki značaj za narod jedne države. Kada je

teritorija ugrožena, a posebno historijska mjesta koja su vezana za prošlost jednog naroda, nacionalni ponos se budi i javlja se spremnost za njenu kolektivnu odbranu (Avramov, Kreća, 1996: 76).

Utvrđivanje državne teritorije je neophodno kako bi se znao prostor na kome će organi države da vrše državnu vlast. Državnom teritorijom određene su granice državne vlasti. Tako nomadska plemena ne mogu imati države sve dok stalno ne nasele određenu teritoriju. Gubitak cijele državne teritorije podrazumijeva prestanak postojanja države, međutim tokom Prvog i Drugog svjetskog rata, okupacijom cijelih teritorija pojedinih država nije došlo do prestanka njihovog postojanja, jer su njihove vlade zajedno sa dijelom stanovništva i oružanih snaga nastavili sa državnom djelatnošću i učesćem u ratnim operacijama u inostranstvu.

U prošlosti je bilo slučajeva da je jedna teritorija pripadala dvijema ili više država koje su na njoj zajedno vršile vlast. Takve teritorije nazivaju se koimperij ili kondominij i obično su predstavljale uspostavljanje zajedničke vlasti na udaljenim teritorijama od matičnih država. Jedan od najznačajnijih primjera jeste kondominij Egipta i Velike Britanije nad Sudanom u periodu od 1898.-1955. godine. Kondominij Velike Britanije i Francuske nad Novim Hebridima postajao je od 1914. do 1980. godine, kada je ta teritorija stekla nezavisnost kao država Vanuatu (Degan, 1998: 54-74). Jedan od preživjelih oblika kondominija jeste zajednička teritorija Velike Britanije i SAD, na prostoru ostrva Kanton i Edenburi na Pacifiku, koja postoji od 1939. godine.

3. DRŽAVNE GRANICE

Državna teritorija je prostor koji je omeđen državnim granicama na kome država ima isključivu nadležnost i suverenitet. Državna teritorija mora biti precizno određena i definisana državnim granicom. Državnim granicama se određuje veličina državne teritorije. Nekada su se države priznavale i prije nego što su utvrđene granice teritorije što je proizvodilo niz problema. Uslijed prevage političkih faktora nad pravnim priznaju se države, a da njihova teritorija nije definitivno utvrđena. Državne teritorije moraju se precizno odrediti i razgraničiti, kako ne bi dolazilo do sporova između država. Državna granica nije crta nego je ploha koja prolazi tom crtom, te ide u visinu, širinu i dubinu sve do središta zemlje. Državne granice pored toga što određuju granicu suvozemne teritorije, određuju i granicu podzemlja i

vazdušnog prostora. Kod država koje imaju more one određuju i pripadajući dio mora sa morskim dnom i podzemljem. U slučajevima utvrđivanja granica u vazdušnom i morskom prostoru postoje pravila utvrđena međunarodnim pravom, te države ne mogu slobodno utvrđivati granice.

Državne granice se prelaze na prostoru koji je predviđen, odnosno državnim graničnim prelazima koji se uspostavljaju sporazumno između država koje se graniče. Svaki prelaz državne granice izvan državnih graničnih prelaza smatra se nelegalnim. Po pravilu na državnim graničnim prelazima postoje posebne državne granične službe, kao i duž same državne granice koje vrše kontrolu. Većina država ima strogo kontrolisane granične prelaze i posebne vizne režime, pa su mogućnosti za ilegalan ulazak u državu veoma male (Petrović, 2003: 86). Međutim i pored toga ilegalni prelazci državnih granica su stvarnost, jer uvijek postoje lica koja zbog siromaštva, političke ili socijalne nesigurnosti u svojoj državi žele da ilegalno pređu u drugu državu kada ne postoje mogućnosti za legalan ulazak.

Međutim povezivanjem u međunarodnoj zajednici, između pojedinih država postoji potpuna sloboda prelaza bez nadzora i postojanja državnih organa koji to vrše i pored postojanja državnih granica. U tim slučajevima državne granice postoje ali one nisu prepreka za kretanje državljanima tih država, kao i prometa roba iz jedne države u drugu. Takva situacija postoji kod država članica Evropske unije, na čijem čitavom prostoru postoji sloboda prometa. Države članice su uredile svoje međusobne odnose u cilju uspostavljanja jedinstvenog tržišta, radi ekonomskog prosperiteta i napretka svih članica Evropske unije (Gasmi, 2009: 24).

Državne granice mogu biti prirodne i ugovorne. I prirodne granice postaju vremenom ugovorne jer i one se po pravilu potvrđuju međunarodnim ugovorima ukoliko ranije nisu prihvaćene običajnim međunarodnim pravom. Prirodne granice određene su nekim prirodnim oblicima i mogu se lako utvrditi. U takvom slučaju granice su određene planinskim lancima, tokovima rijeka, slivova rijeka, jezerima itd. Kad je granica određena rijekom, najčešće se određuje granica sredinom matice rijeke ili geometrijskom sredinom rijeke. U slučaju promjene toka rijeke, granica ostaje gdje je ranije bila. Ako uslijed prirodnih faktora u dužem vremenskom toku dođe do promjene toka rijeke, granica će se uskladiti sa tim promjenama. Granice određene jezerima najčešće se utvrđuju na sredini jezera, tako da se dijele na jednake dijelove između susjednih država.

Ugovorne granice određuju se sporazumno bilo bilateralnim sporazumima susjednih država ili multilateralnim sporazumima na određenom međunarodnom kongresu ili konferenciji i one po pravilu ne idu nekim prirodnim oblikom. Međunarodnim ugovorima se obično precizno definišu državne granice kao kote prema geografskoj dužini i širini, pa se povlače crte koje spajaju te kote. Ima slučajeva kada se ugovori da one prate određeni prirodni oblik ili povuku se po određenom geografskom meridijanu ili paraleli.

U postupku utvrđivanja državnih granica pored zaključivanja međunarodnog ugovora, formira se i komisija u kojoj se nalaze predstavnici iz susjednih država, a u nekim slučajevima i predstavnici i drugih država. Ta komisija utvrđuje granice na terenu, postavlja granične oznake i obično može da vrši manje korekcije granice u odnosu na onu koja je utvrđena međunarodnim ugovorom iz razloga njenog prilagođavanja stvarnom stanju na terenu.

Poseban problem kod utvrđivanja državnih granica postoji kod država koje izlaze na more. Obalno more obuhvata unutrašnje morske vode i teritorijalno more. Unutrašnje morske vode su dio mora koji se nalazi usko uz kopneni dio teritorije i tu je pravni režim gotovo istovjetan sa pravnim režimom na kopnu. Teritorijalno more je pojas mora koji se prostire uzduž cijele obale, a maksimalna dopuštena širina je 12 morskih milja. Unutrašnje morske vode i teritorijalno more podpadaju pod suverenitet jedne države i čine sastavni dio njene teritorije. Takođe pod jursidikcijom jedne države nalaze se i vanjski pojas, epikontinentalni pojas i isključiva gospodarska zona. Van ove teritorije u pojasu mora, nalazi se slobodno more koje ne može biti dio državne teritorije i pripada svim državama ravnomjerno. Ženevska konvencija o pravima mora zaključena 1968. godine kodifikovala je međunarodna pravna pravila u ovoj oblasti.

Poseban slučaj utvrđivanja državnih granica predstavljaju slučajevi kod formiranja država na prostoru gdje su nekad postojali kolonijalni posjedi. Prilikom uspostavljanja kolonijalnih posjeda granice su određivane proizvoljno prilikom čega se nije vodilo računa o prirodnim granicama, kao i nacionalnoj pripadnosti na određenom prostoru. Prilikom utvrđivanja granica kolonijalnih posjeda vodilo se računa o interesima kolonijalnih sila i njihovim međusobnim dogovorima oko podjele teritorija. Javio se problem prilikom nastanka država na tim prostorima čije stare granice nisu bile u

skladu sa realnom situacijom na terenu. Postavilo se pitanje da li poštovati stare granice ili utvrđivati nove granice. Nove države prihvatile su stare granice, kako bi se izbjegli ratni sukobi koji bi nastali u pokušaju da se utvrde nove. Međutim ovakva rješenja nisu mogla da spriječe ratne sukobe između susjednih država te je decenijama na ovim prostorima dolazilo do sukoba u cilju uređenja državnih granica, kao i nacionale izmješanosti. Načelo *uti possidetis* po kome se priznaju stare granice prihvaćeno je kao dio partikularnog međunarodnog prava koje se odnosi na prostor gdje su postojali nekada kolonijalni posjedi. Postoje stavovi da je *uti possidetis* postalo univerzalno te da se može primjeniti i na druge slučajeve. Načelo *uti possidetis* aktuelizovano je kod utvrđivanja granica između Srbije i Hrvatske i između Srbije i Bosne i Hercegovine. Badinterova komisija 1992. godine dala je mišljenje da se spoljne granice nekadašnje SFRJ moraju uvek poštovati. Administrativne granice između republika bivše SFRJ mogu se mijenjati sporazumno, a ukoliko nema takvog sporazuma ostaju stare administrativne granice u skladu sa načelom *uti possidetis* (Dimitrijević, Račić, 2007: 133).

Načelo *uti possidetis* potvrđeno je u pogledu državnih granica u Južnoj i Srednjoj Americi još u 19. vijeku. Arbitražnom presudom od 9. jula 1909. godine, utvrđena je sporna granica između Bolivije i Perua. Na isti način je odlučeno u presudi iz 1922. godine o sporu između državnih granica Kolumbije i Venecuele. Arbitražnom presudom iz 1933. godine utvrđena je sporna granica između Gvatamele i Hondurasa, ali su u ovom slučaju stranke ovlastile arbitražni tribunal, da u situaciji da se ustanovi da je neka stranka vršila efektivnu vlast preko utvrđene granice, drugoj strani dosudi pravičnu nadoknadu u teritorijama ili na drugi način. U ovoj parnici se načelu efektivnosti dao značaj jednak načelu *uti possidetis*. Načelo *uti possidetis* je potvrđeno kao načelo opšteg međunarodnog prava u presudi Međunarodnog suda u Hagu 22. decembra 1986. godine između Burkinabe i Malija (Degan, 2005: 41-42).

Od državne granice razlikuje se administrativna granica koja razdvaja određene teritorijalne jedinice unutar države koje imaju manju ili veću autonomiju. Obično se unutar države uspostavljaju administrativne granice između federalnih jedinica, regija, okruga i opština. Država slobodno uređuje svoj administrativne granice dok se državne granice uređuju na bazi sporazuma između država.

Postojale su države čije državne granice nisu potpuno određene i međunarodno priznate, a da su države postojale. Takav slučaj je bio sa Belgijom od 1830. godine do 1839. godine, a i danas je to slučaj sa Izraelom kojim ima nedefinirane granice od svog nastanka 1948. Godine

Postoje mišljenja da u današnjoj eri globalizacije državne granice su izgubile svoj značaj koji su imale. Međutim i pored kontinuirane snage suverenosti i nacionalizma, neki analitičari daju značaj eroziji državnih granica (Adeniji, 2005: 132-142). Međutim niti je globalizacija tako nova pojava niti je ona dovela do brisanja državnih granica i formiranja stava da su one nepotrebne i nevažne. Državne granice još uvijek predstavljaju jedan od glavnih izvora sukoba u svijetu. Stalni su sukobi između Izraelaca i Palestinaca oko statusa Jerusalima, Indijaca i Pakistanca oko Kašmira sve do prijetnji nuklearnim oružjem.

4. NAČINI STICANJA DRŽAVNE TERITORIJE

Svaka država stiče teritoriju u momentu svog nastanka jer bez teritorije nema ni države. Državna teritorija se može sticati na različite načine, a ono što je za sve zajedničko jeste da se njihova pravna valjanost cijeni prema pravilima koja su važila u trenutku sticanja. Tako se može desiti da je teritorija određene države stečena na pravno nedozvoljen način prema kasnijim pravilima, ali da to ne utiče na njen status (npr. putem osvajanja) (Krivokapić, 2010: 116-117).

Državna teritorija se vijekovima sticala putem primjene sile, odnosno ratovima i osvajanjima. Međunarodni odnosi zasnivali su se na sili i prijetnji, a međunarodnoj zajednici politika je imala prevagu nad pravom što u određenoj mjeri je i danas zadržano. U međunarodnoj zajednici sila se upotrebljavala u različite svrhe, bilo za prethodno djelovanje ili pritisak ili kao način sankcionisanja za nepostupanje prema zahtjevu. Rat kao najteži oblik primjene sile, najčešće je korišten način za osvajanje dijelova teritorije druge države ili njenog potpunog potčinjavanja. Tako osvojene teritorije postajale su sastavni dio teritorije države osvajača. Rat se smatrao dozvoljenim sredstvom politike koje je proizilazilo iz suverenosti. Međutim još od antičkih naroda razlikovali su se osvajački i odbrambeni ratovi. Osvajački ratovi kojim se uvećavala državna teritorija osvajanjem teritorije

druge države obično su smatrani nepravednim ratovima (Milojević, 2001: 581-604).

Danas je zabranjeno sticanje teritorije primjenom sile s obzirom da se time ugrožava mir i bezbjednost u svijetu. Osvajanje nije više zakonit način sticanja državne teritorije. Ujedinjene nacije državama članicama garantuju teritorijalni integritet i političku nezavisnost, te su zabranile nasilno sticanje državne teritorije što je bio najčešći način da države steknu teritoriju. Generalna skupština Ujedinjenih nacija je 1970. godine usvojila Deklaraciju o principima međunarodog prava, kojom zabranjuje da se stiče državna teritorija prijetnjom ili upotrebom sile.

Veličina državne teritorije nije stalna i ona je podložna promjenama, te se može uvećavati ili smanjivati. Postoje legalni i nelegalni načini za uvećanje državne teritorije, dok do umanjena državne teritorije dolazi na iste načine kao što se i stiče. Posebno se treba voditi računa o načelu efektivnosti vlasti, a posebno kod slučaja kada se teritorija smanjuje napuštanjem dijela teritorije od strane države, bez namjere da je vrati ili nije u toj mogućnosti. Tada se na tom dijelu teritorije uspostavlja pravni poredak druge države ili više drugih država (Kelsen, 1951: 277).

Dražavna teritorija nije nepromjenljiva kategorija. Države mogu na razne načine sticati novi prostor i pripajati ga svojoj teritoriji, a može se i na razne načine lišavati dijelova svoje teritorije. Teritorijalne promjene mogu se gledati kao pribavljanje ili gubljenje određenih prostora (Krivokapić, 2003: 9-23). Može se razlikovati sticanje državne teritorije koje se zasniva na jednostranom aktu države koja stiče teritoriju ili na međunarodnom ugovoru države koja stiče teritoriju i one koja gubi dio teritorije (Bartoš, 1956: 39). Može se razlikovati situacija kad država stiče teritoriju protivno volji druge države ili sporazumno sa drugom državom ili državama. U svakom slučaju sticanje državne teritorije može biti izvorno kada ona ne pripada nijednoj drugoj državi i izvedeno kada je ona već dio teritorije neke druge države (Rivijera, 1897: 195).

Legalni i ujedno osnovni načini za sticanje državne teritorije su:

1. Cesija,
2. Mirna okupacija
3. Priraštaj
4. Održaj.

Cesija državne teritorije postoji kada putem međunarodnog ugovora jedna država ustupi drugoj državi dio teritorije. Najčešće dolazilo je do prodaje dijela teritorije, razmjene teritorija između država, nasljeđivanja ili poklona teritorije. Bečka konvencija o ugovornom pravu zaključena 1969. godine naglašava da ovako zaključeni međunarodni ugovori moraju ispunjavati sve potrebne elemente da bi bili punovažni. Ovi međunarodni ugovori da bi bili legalni ne smiju biti zaključeni pod prijetnjom ili upotrebom sile, kao i povredom principa međunarodnog prava sadržanim u Povelji Ujedinjenih nacija. SAD su 1867. godine međunarodnim ugovorom kupile Aljasku od Rusije za 7.200.000 dolara.

Mirna okupacija je način sticanja državne teritorije na prostoru koji nije pod suverenitetom nijedne države. To je ničija zemlja terra nullius, koja prije okupacije nije pripadala nijednoj drugoj državi. Važna je okolnost da ona u vrijeme preduzimanja mirne okupacije ne pripada drugoj državi i da postoji namjera države da je pripoji svojoj teritoriji. Da bi okupacija državne teritorije bila legalna mora se izvršiti do strane ovlašćenih organa države na teritoriji koja ne spada pod suverenitet druge države, sa namjerom da se ta teritorija okupira i da se na njoj vrše državne funkcije. Prilikom mirne okupacije potrebno je da država obavijesti druge države članice međunarodne zajednice o preduzetim mjerama, kako bi mogle da stave eventualne prigovore ukoliko smatraju da je takav postupak nelegalan. Teritorije koje su naseljene plemenima i na kojim stanovništvo je društveno ili politički organizovano ne mogu biti predmet mirne okupacije i ne smatraju se terra nullius. U slučaju Zapadne Sahare koji se pojavio pred Međunarodnim sudom pravde 1976. godine zauzet je stav da taj prostor nema status terra nullius, jer je nastanjen domorodačkim stanovništvom koje je plemenski organizovano.

Priraštaj predstavlja način sticanja državne teritorije tako što se njena teritorija uveća prirodnim ili vještačkim putem. Prirodni načini za uvećanje državne teritorije nastaju raznim prirodnim uzrocima na koje čovjek direktno ne utiče. To su slučajevi pojavljivanja ostrva na rijekama, jezerima ili na teritorijalnom moru. Takođe jedan od načina jeste odronjavanje, stvaranje nanosa te na taj način da se poveća površina državne teritorije. Vještački načini uvećanja državne teritorije nastaju direktnim djelovanjem kojim se ima za cilj uvećanje teritorije Takvi načini su stvaranje vještačkih ostrva, isušivanje vodenih površina itd. Država čija se teritorija uvećala na ovaj

način automatski bez posebnih formalnosti stiže suverenitet nad tom teritorijom. Tako je Holandija je sistematskim isušivanjem morskih površina znatno uvećala svoju državnu teritoriju..

U pogledu održaja kao načina sticanja državne teritorije postoje različiti i često suprotstavljani stavovi. Održaj predstavlja način sticanja državne teritorije kada jedna država uspostavi vlast na određenom prostoru i bez ometanja drži je duži vremenski period (Janković, 1991: 128). Jedni smatraju da je taj period određen unutrašnjim pravnim porecima prosvেćenih naroda, dok drugi smatraju da je to rok od 50 do 100 godina. Održaj može biti negativan, kada isključuje svaku drugu vlast na teritoriji na koju se odnosi i može biti pozitivan kada se manifestuje u uspostavljanju suverenih prava i dokazivanjem da država ima vlast na toj teritoriji od davnina.

5. ZAKLJUČAK

U savremnoj državi tri konstitutivna elementa države, gube svoje staro značenje. Savremena država se transformisala, tako da su njeni konstitutivni elementi se razvili i poprimili novi oblik, uslijed sveopšte promjene u samoj međunarodnoj zajednici. Postoji mišljenje da je u savremenoj međunarodnoj zajednici došlo do narušavanja sva tri konstitutivna elementa države i da su oni izgubili na značaju koji su tradicionalno imali. Smatra se da u epohi povezane svjetske ekonomije, međuzavisnosti država, teritorija i njene državne granice su postale samo formalno postavljene crte i da one nisu više barijera među državama. Međutim i pored svih ovih kritika u pogledu konstitutivnih elementa države nesumnjivo je da oni imaju i dalje veliki značaj i da bez njih nema države. Države koje ispunjavaju uslove u pogledu sva tri konstitutivna elementa predstavljaju prave države. Država da bi postojala mora imati teritoriju, stanovništvo i vlast i odsustvo bilo kojeg ovog konstitutivnog elementa znači ne postojanje države. Međutim postoje države koje nemaju neka od tri konstitutivna elementa, ali se nazivaju državama ili čak se priznaju od strane međunarodne zajednice državama i imaju svojstvo subjekta međunarodnog prava. Ovakve države mogu formalno da imaju sva tri elementa potrebna za postojanje države, ali da sama organizacija države i njena uloga imaju određene manjkavosti i specifičnosti u odnosu na tradicionalno shvatanje države.

Teritorija je jedan od neophodnih elementa za postojanje države. Teritorija je omeđena državnim granicama. Uslijed prevage političkih faktora nad pravnim priznaju se države, a da njihova teritorija nije definitivno utvrđena. Državne teritorije moraju se precizno odrediti i razgraničiti, kako ne bi dolazilo do sporova između država. Postoji mogućnost da postoji jedno homogeno stanovništvo, odnosno narod ali da ono nema svoje teritorije odnosno vlasti na određenoj teritoriji, te samim tim nema ni države. Jevreji su vijekovima bili rasprostanjeni po cijelom svijetu i opstali su kao narod, ali da nisu imali svoje države, već su bili dio stanovništva drugih država.

Država da bi postojala neophodno je da određeno stanovništvo stalno naseljava određenu teritoriju na kojoj ima uspostvaljenu vlast. Dešavalo se kod nomadskih naroda da imaju organizovanu vlast, ali da se stalno kreću i nastanjuju različite teritorije, te nisu imali svoje države. Država nije samo teritorija bez stanovnika i vlasti. Takođe država nije ni vlast bez prostora i stanovnika. Država zato predstavlja jedinstvo tri elementa koji su uslov njenog postojanja i opstanka. Narušavanjem nekog od njih narušen je vitalni element države, odnosno sama država.

Načelo da može da na jednoj teritoriji u jednom vremenu da važi samo jedna državna vlast naziva se načelom neprobojnosti. Znači da u jednom vremenu na jednoj teritoriji može postojati samo jedna država. Jedan od izuzetaka je kada međunarodnim ugovorom jedna država se ovlasti da na teritoriji druge države preduzima akte koji su u skladu sa međunarodnim pravom.

LITERATURA

1. Adeniji, A., 2005. Suverenost nacionalne države u eri globalizacije-teorijsko razmatranje, *Politička misao: časopis za politikologiju*, Vol. 41, No. 3. Zagreb.
2. Avramov, S., Kreća, M., 1996. *Međunarodno javno pravo*, Beograd: Savremena administracija.
3. Degan, Đ., V., 1998. Teritorijalna suverenost države, *Politička misao: časopis za politikologiju*, Vol. 35, No. 1. Zagreb.
4. Degan, Đ., V., 2005. *Međunarodno pravo kao osnova rješavanja preostalih sporova na području bivše SFRJ*, *Adrias: zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu*, No. 12. Split.
5. Dimitrijević, V., Račić, O., 2007. *Osnovi međunarodnog javnog prava*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
6. Gasmi, I., G., 2009. *Pravo i institucije Evropske unije*. Beograd: Univerzitet Sindigunum.
7. Janković, B., Radivojević, Z., 1991. *Međunarodno javno pravo*. Beograd: Stručna knjiga.
8. Kelsen, H., 1951. *Opšta teorija države i prava*. Beograd: Arhiv za pravne i društvene nauke.
9. Selimić M., 2014. *Državnost BiH prema Dejtonskom mirovnom sporazumu*. *Međunarodna naučno-stručna konferencija: Izgradnja modernog pravnog sistema*, Sarajevo
10. Krivokapić, B., 2010. *Način sticanja državne teritorije*. *Strani pravni život*, No. 2. Beograd.
11. Milojević, M., 2001. *Zabrana upotrebe sile i pretnje u međunarodnim odnosima*, *Facta un. - series: Law and Politics*, Vol. 1, No. 5. Beograd.
12. Mitrović, M., D., 2008. *Osnovi prava*. Beograd: Univerzitet Sindigunum.
13. Petrović, D. 2003. *Međunarodno krivično pravo i krivično delo "trgovine ljudima"*, *Slobode i prava čoveka i građanina u konceptu novog zakonodavstva Srbije*, *Knjiga 2*, Bejatović, S.. Kragujevac: Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu.
14. Rivijera, A., 1897. *Osnovi međunarodnog prava*. Beograd: Državna štamparija Kraljevine Srbije.